

בצל מתח ביטחוני מתמיד

נהל עוז בשנות החמישים – עדות אישית

מרדי נאור

אלוף מושב בר-כוכבא
ה"שריונים" – פלוגה מוקטנת של חיליל חרמ"ש, שלפי חוק
שירות הביטחון נשלחו לחצי שנה לטייע לישובי הספר.
מקדם היה גבר גבוה ונמרץ – סרן משה בריל, לימים

עוד לפני האזורה הצטופה אלינו קבוצה של 15 בניים ובנות, בוגרי בית הספר החקלאי עיןוט, מה ששיפר בהרבה את רמתן החקלאית של הקיבוץ הנולד.

המתוך הביטחוני התבטא באוטם ימי ראשוןים בגנבות
שהיו מעשה ידיהם של תושבי מחנות הפליטים ברצועת
עזה. הם חמדו בעיקר שדות בשלים של חיטה, שעורה
וסורגים (סוג של דורה) וקצרו מהם בלילות. גם צינורות
ההשקיה מיאלומינום בגין הירק הגדל של ההיאחזות היו
חביבים עליהם ונעלמו לעתים קרובות.

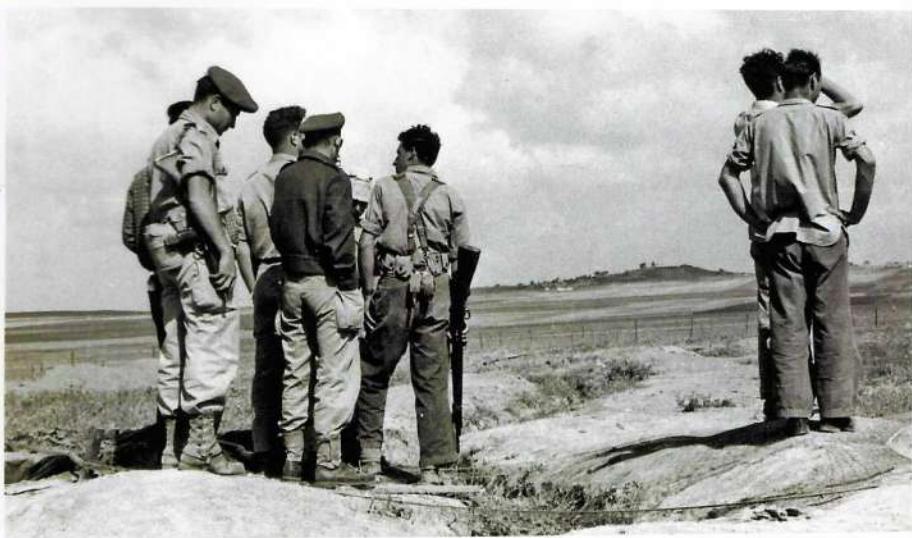
ה
או שבעה באוקטובר 2023 נמונה קיבוץ נחל עוז עם רשות יישובי עוטף עזה שהותקפו וושאנשייהם לחמו, נפלו ואך נחטפו לרצועת עזה. כמו שהיא בין מיסדי הקיבוץ, אני מבקש לספר על שנותיו הראשונות. בספטמבר 1953 הפכה היחנות הנח"ל הראשונה נחלאים-مول-עזה לקיבוץ ספר צעיר, שגיל חבריו לא עלה על 19. חלק ניכר מהתולדותיו קרו בצל מתח ביחסוני מתמיד שלצערנו מאפיין את האזור עד היום.

תקנות ראשונות

לפניהם הגיעו הינו חדשניים בתקון חילילם. הינו מעתים -
כשישים בסך הכל, ארבעים בניים ועשרים בנות. יחד
איתנו שירתו כמה עשרות חילילים ותיקים בהיאחזות וסיעו

עובדים ברפת בקיבוץ נחל עוז, 1954 (ארכון נחל עוז)

חברי הקיבוץ וחילי צה"ל בעמדת הקדמית – ברקע גבעת עלי אל-מנטור, 1956 (ארכון נחל עוז)

איסור גזר בשדות נחל עוז, 1954 (ארכון נחל עוז)

התפתחות גדולה הייתה גם במשק החקלאי. עיבדנו אלף דונמים של גידולי שלחין ובעל. לבצל ולתפוחי האדמה של נחל עוז יצא שם טוב בשוקיים, ועם השנים היו תפוחי האדמה של הקיבוץ ל"תפוצ'יפס" הנודע.

לכארה היינו קיבוץ צעיר לכל דבר. ועם זאת, המצב הביטחוני לא השתרף והדיםוחים על כך בעיתונות הדאגו מאוד את הורינו. הם ערכו אספה כללית וחליטו פה אחד שעלה מוסדות המדינה להזיז את קיבוצנו כמה קילומטרים מזרחית, הרחק מהגבול. אנחנו חשבנו שהם השתגעו והתധיכנו אליהם ככל זקנים מוכייחשות, אם כי גילם הממוצע היה 45-50. למוחרת ציין שם לא הצלחו בדרישתם.

חכים התנהלו במסלול של עבודה, שמירה ותקירות שהיו לעיניהם עד אביב 1955. את הקיבוץ הקיפה גדר, שהוארה בלילה בעזות פנסים. לא אחת פסק הגנרטור של הקיבוץ לעבוד ואז הייתה משטרת עלטה מוחלטת, שהייתה מלאה בחשש כבד מחדירת מחבלים שכינו את עצם פדיאון (המקרים עצם). עקב חשש ליריב כינון ישר על בתיה הקיבוץ וכדי להפחית את הסכנה הוקפו בתים המגורים בקירות בטון בגובה של שני מטרים. חיינו

לא עבר זמן רב וחווינו על בשורת תקרית ביטחונית ראשונה וחמורה במיוחד. בשבת, שבעה בנובמבר 1953, שיישה שבועות לאחר חג האזרוח, יצאו שלושה מחברי הקיבוץ העיר – יעקב (טומי), ברוכיק ויוסי – לסיור לאורך תעלת הגבול. הם הלכו צפונה ולאחר כך החלו לחזור דרומה בדרך העפר שנשקה לתעלה שסימנה את קו הגבול. חיל מצרי התקרב אליהם וסימן להם לעצור. הוא עשה תנועות שימושיות והציגו התקרב אליהם אך לפטע נעצר והחל לסגת. באותו רגע נפתחו עליהם יריות מטווח קצר. טומי נפגע מייד. שני חבריו ניסו לעוזר לו, אך כשהאריות נמשכו הם חיפשו מחסה.

טומי היה החיל הראשון שלנו. באין בית קברות במקומות, הוחלט להתיעצות עם המשפחה שהוא יקבר בחלקת הצבאיות בבית הקברות ברוחבות, מושבת ילדותו. הדבר קרה שבועיים וחצי לפני יום הולדתו ה-19.

היינו שרויים בהלם והרגשנו שנזדקנו ללוע של הר געש. מתקרית זו השתנו חיינו בקיבוץ, והנושא הביטחוני הפך גורם מכירע בחוינו. לאחר יום עבודה מפרק נדרשנו לשמור משעה 17:00 לפנות ערב עד 7:00 בוקר למחרת. לאחר שינוי קטרה היינו יוצאים ליום עבודה נוסף וה"בונוס" היה שבלילה הבא לא שמרנו.

צמיחה, שמירה, הפגזות

על אף המצב הביטחוני והעימות הרבה, הקפדנו לנחל חיי חברה ותרבות מלאים. בכל מוצאי שבת הייתה נערכת אספה כללית. בקיבוץ פעלו חוגים שונים, הגיעו מרצים ואומנים, וגילנו הצעיר עשה את שלו: מספר הזוגות עליה מחודש וחודש ובין העומס המשקי לעומס הביטחוני נמעא זמן לעורכת חתונות ראשונות וראשונות ובעקבותיהן נולדו ילדים הראשונים.

קיבוץ ספר בתקשות

המוח היבטוני, ההפגזות וההיתקלויות של כוחות צה"ל עם המצריים לאורק קו הגבול, שלא היה אלא תעלת רדודה, הביאו אלינו גודדים של כתבים וצלמים בתדריות של כמה פעמיים בשבוע. בתוך כמה חודשים הפך נחל עוז, אם לא לקיבוץ המפורסם ביותר בעולם, אז לקיבוץ המצליח ביותר. אנשי תקשורת מהארץ ובוקר מהעולם הגיעו ביוטר. ובקשו לראות מקרוב קיבוץ ספר, שנמצא על גבול רצועת עזה (המרחק מהעמדה הקדמית לتعلת הגבול לא עלה על חצי קילומטר). הם רצו להכיר את החיים בו, איך אנחנו מצליחים לגדל בו ילדים, ולהבין את התוצאות שלנו.

לעבד את שודותינו שהגיעו עד תעלת הגבול. שיאה של המתקפה התקשורתייה היה בעט שהגיע איש הטלוויזיה האמריקני הנודע, אד מורו, שהיתה לו תוכנית שבועית בשם "See It Now". מورو ביקש לצלם את שני עברי הגבול - בנחל עוז ובאחד ממחנות הפליטים ברצועת עזה - וערק את צילומו בקיבוץ משר יומיים. אחד החברים, אורן מרינוב, נבחר ליצג את הקיבוץ. מоро העלה את מרינוב על מגדל שמירה הצופה אל עזה ושאל אותו האם הוא שונא את העורבים מעבר לגבול. אורן השיב שאינו שונא אותם, למרות כל מה שהاوي מעזה עשו לנו. לשאלת שנייה, מה הוא רוצה יותר יותר מכל, השיב אורן: "ליישון...". סרטו של אד מоро זכה בארצות הברית להצלחה גדולה ואורי מרינוב הוזמן לסיבוב הופעות מטעם המגבית היהודית המאוחדת, שקבע אף הוא הצלחה.

ארבע חתונות ולוייה אחת

midi חדשניים-שלושה נערכו בקיבוץ חתונות לפחות פעמיים של שלושה, ארבעה ואפלו חמישה זוגות, אף על פי שבחינה ביטחונית לא חלה ונגעה, והתקירות וההפגזות נמשכו בחמירו. ב-29 באפריל 1956, ל"ג בעומר לפני הלווי העברי, עמדו להינsha ארבעה זוגות נוספים. הקיבוץ כולל התגייסים לשמשה ומאות אורחים עמדו להגיע. אחד החתנים, בנימין שמרון שמו, הזמין לחתונה את כל ראשי המדינה. אחד מהם הוועיר שיגיע, הרמטכ"ל משה דיין.

בשעת בוקר מוקדמת נמסר לרועי רוטברג, מא"ז הקיבוץ (מנפקד אזור - האחראי לביטחון), כי קוצרים ערבים מהרצועה חדרו לשדה חיטה והם ממלאים שקים בשיבולים בשולות. הוא עלה על סוסתו ויצא לשטח הסמוך לגבול כדי לארשם. חיילים מצרים ארבעו לו, ירו בו וגררו את גופתו אל מעבר לגבול. חיגת החתונות בוטלה וארבעת הזוגות הושעו למושב סמור, שם השיאו אותם רב היישוב. גופתו של רועי, שהמצרים התעללו בה, הוחזרה והוא נקבע למוחרת היום.

הרס לאחר הפגזה בבית בנחל עוז (ארכיון נחל עוז)

הארץ

המחיר 100 פר' / שנה 12/ תל אביב יומ' 2, י"ב ניסן תשטו' / APRIL 4, 1955

המצרים הפגיזו את נחל עוז במרגמות

בתקפה על משמר נגנרטון 2 חיליל צה"ל, 4 נפצעו קשה ו-12 נפצעו קי (4.4.1955)

"הארץ", 4.4.1955

במהותם מבוצר.

אל המתיחות בקיבוץ נוספו תקירות של צה"ל עם הצבא המצרי, שהנה מצידו השני של הגבול. פטロלים של רכב צבאי עברו מדי יום ב"דרך הפטroleים", שהשיקה לתעלת הגבול, ולא אחת הם היו מעורבים בירי ובמקושים. בנוסף, מדי יום אחד ה挫רים ערך מטוס קל של חיל האוויר סייר מצפון לדרום לאורק קו הגבול, והמצרים ירו לעברו - לשמהנתנו ללא הצלחה.

המצב הנוכחי ממלא קיבול תפנית חמורה באביב 1955. ללא הודיע מוקדמת או הכנה מראש, ניתר על הקיבוץ מטבח של פצצות מרגמה ששוגרו מעזה. בהפגזה זו היו נזקים אף לא היו פגיעות בנפש. מעתה ואילך חזו הפגזות המצריות, בתדריות של פעם בשבוע-שבועיים וגרמו לפגיעות בנפש ולנזקים כבדים ברכוש.

הקיבוץ נערך לכך. היו בו כמה מקלטם גדולים (בונקרים), שאחד מהם הוקצה לבית הילדים המתפתח. נחפרו תעלות קשר וחזק מוצב "העמדה הקדמית" שבראש הגבעה, שצפה אל הגבול ואל עזה, ובמיוחד אל גבעת עלי אל-מנטר במזרחה העיר. לפי המסופר, במהלך הלחמה העולם הראשונה התנפיצו אל גבעה זו שתי התקפות של הצבא הבריטי במחירות כבד של אלפי הרוגים.

הקיבוץ כולל נכס לשגרת חירום. השמירה בלילה תוגברה וצה"ל שלח כוחות של חיר"ר וארטילריה לחנות דרך קבע בקיבוץ ובסבירתו. העבודה בשדות לא הופסקה וכל מי שיצא לחושש או ל��ור קיבל מאבטחה צמוד מצויד ברובה צ'כי.

דוד בן-גוריון ומילויו בצריך חדר האוכל בנחל עוז, 1957 (ארכיון נחל עוז)

הלוויית רועי רוטברג ז"ל, 30.4.1956 (ארכיון נחל עוז)

משה דיין מספיד את רועי רוטברג ז"ל, 30.4.1956 (ארכיון נחל עוז)

בקהל הרוב בלוליה היה אדם לא מוכר – הסופר האמריקני לייאן יורייס. הוא ערך אז את התחקיר לקרה כתיבת ספרו הנודע "אקסודוס". לימים סיפר עלייו פרופ' מתיאו סילבר, שכותב את הספר "Our Exodus" על תהליכי היצירה של הספר והסרטן. סילבר סבר כי לנוכחותו של לייאן יורייס בלוליה הייתה השפעה מרחיקת לכת על היצירה שכותב, וסיפר ששמשך שנים, ככל הופעה פומבית שלו על מסע התחקיר שלו לישראל כדי לכתוב את "אקסודוס", הזכיר יורייס את הלוליה בנחל עוז. זאת ועוד, בסצנת הסיום של "אקסודוס" נערقت לויה של ניצולות שואה וערבי שעוז לקיבוץ גן דפנה, שעומד במרכז העלילה. שניהם נרצחו על ידי טוריסטים ערבים. הדברים המשמעים בלוליה הבדיוניות מתחכבים עם נאומו של דיין בנחל עוז.

סיפור הדrama של נחל עוז בשנות החמישים הגיע לשיאו במהלך מלחמת סיני בסתיו 1956. הקיבוץ עמד תחת הרעות קשות של הצבא המצרי בעזה. שתי מרגמות 81 מ"מ של הקיבוץ והארטילריה של צה"ל השיבו אש.

ב-2 בנובמבר 1956 כבש צה"ל את עזה ובין הראשונים שהגיעו אליה היו חברי נחל עוז. עד 1967 שרד שקט באזורה, בתוקף הצבתו של חיל השלום של האו"ם שחזץ בין הצדדים. צה"ל פינה את הרצואה וחזר וכבש אותה שוב ב-1967, ואז החלו שנים טובות, כאשר מנחל עוז נסעו לעזה ללקק גליה ולרוחץ בים, ולהבדיל – לרופא שניינים.

משנות השמונים ואילך חזרו לאזור יחסית האיבה, ההפגזות, היריות ובלוני התבערה – שהגיעו לשיאם בימינו אלה, בשבעה

באוקטובר 2023.

עד אז לא היה בנחל עוז בית קבורה. מרכזו המשק אמור עמיד ומרכזו ענף הנוי לאה משקבסקי (לימים נאור) איתרו גבעה הצופה אל הקיבוץ ממרזחה. רב מקיבוץ סעד קידש את המקום ובשעות אחר הצהרים של ה-30 באפריל נטמן בו החלל הראשון – רועי רוטברג. לויה זו זכורה בעיקר בשל נאומו הנוקב של הרמטכ"ל משה דיין, שאמר בין שאר דבריו:

לא מהערבים אשר בעזה, כי אם מעצמננו נבקש את דמו של רועי. איך עצמנו עינינו? [...] הנשכח מأتנו כי קבוצת נערים זו, היושבת בנחל עוז, נשאת על כתפייה את שערי עזה הכבדים? [...] אל נרתע מלראות את המשטמה המלווה וממלאת מאות אלפי ערבים היושבים סביבנו ומצפים לרגע בו תוכל ידים להציג את דמננו. אל נסב את עינינו פן תחולש דרכנו. זו גזרת דורנו, זו ברירת חיינו – להיות נוכנים וחמושים, חזקים ונוקשים, או כי תישפט מאגרופנו החרב – ויכרתו חיינו. (ת' ברוש

[עורכת], 1993, עמ' 102-103]

לעון נסף

1. מ' נאור, 48 שעות ביממה – ה厮וף המלא (אוטוביוגרפיה), ספריית יהודה דקל, 2021, עמ' 139-109.

2. מ' דיין, "דברי הספד על קברו של רועי רוטברג מנהל עוז", מתוך: 'ת' ברוש (עורכת), נאום לכל עת, ספרי דעתות אחרונות והאוניברסיטה הפתוחה, 1993, עמ' 102-103.

3. ח' פורת, הנגב: ממדבר לארץ לא מזרע – פיתוח ויישוב בנגב 1949-1956, המרכז למורשת בן-גוריון, 2002.

4. ד' דרווי, אוטופיה במדים – תרומות צה"ל להתיישבות, קליטת העלייה ולחינוך בראשית ימי המדינה, המרכז למורשת בן-גוריון, 2000.